

¹¹ Ткаченко М. І. Музейні скарби України під час Другої світової війни: евакуація на Схід // Київська старовина. -- 1995. -- № 3. -- С. 31-38.

¹² Гулій А. М. До історії одного документа XVI століття (грамота - привілей Сигізмунда II Августу на пожалування земель у Пінському повіті Лаврину Войні) // Від першовитока до сьогодні: із історії формування колекції музею. - К., 1995. - С. 92-97.

¹³ Національний музей історії України. Науково-популярний фотозвогном. - К: Емма, 2001. - С. 75.

¹⁴ Держархів м. Києва, ф. 304, оп. 1, од. зб. 36. Інвентарна книга Київського художньо-промислового музею за 1913 г. - інв. № 32.

¹⁵ Отчет Киевского художественно-промышленного и научного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1912 год. - К., 1913. - С. 6-7.

¹⁶ Биляшевский Н. К. К вопросу о программе Киевского Музея Древностей и Искусств // Археологическая летопись Южной России. - 1900. - Т. 2. - К., 1900. - С. 37.

¹⁷ Там само. - С. 38.

¹⁸ Биляшевский Н. К. Указ соч. - С. 38.

¹⁹ Отчет... за 1914 год. - К., 1915. - С. 10.

²⁰ Отчет... за 1912 год. - К., 1913. - С. 26.

²¹ Отчет... за 1911 год. - К., 1912. - С. 10.

²² Отчет... за 1915 год. - К., 1916. - С. 9.

²³ Ульяновский В. "Русское дело в северо-западном крае" через призму истории магнатов архивів Сапег та Радзивілів. - К., 1998. - С. 53-54.

²⁴ Там само. - С. 26.

²⁵ ЦДДАК України, ф. 237, оп. 1, од. зб. 70.

²⁶ Щелова О. Описание рукописей Киевского художественно-промышленного и научного музея имени Государя Императора Николая Александровича II // Известия отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. - Пг., 1916. - С. 101.

²⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, од. зб. 585, арк. 15.

²⁸ Там само, арк. 13.

²⁹ Там само, арк. 16.

³⁰ Дубровіна Л., Онищенко О. Історія НБУВ. 1918-1941 роки. - К., 1998. - С. 94-95.

³¹ Пр НБУВ, ф. V, од. зб. 3592-2618.

³² Там само, ф. XXVIII, од. зб. 773, 786.

³³ Грімстед Кеннеді П. Вказана праця. - С. 20.

³⁴ Там само. - С. 66-67.

³⁵ Пр НБУВ, ф. 169, од. зб. 163, арк. 1.

³⁶ Там само, од. зб. 162, арк. 2.

³⁷ Там само, арк. 1.

³⁸ Грімстед Кеннеді П. Вказана праця. - С. 25.

Євген Сінкевич

ВИКОРИСТАННЯ ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДОСЛІДЖЕННІ ІСТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Становлення України як незалежної держави, демократичні зміни сучасного життя значною мірою вплинули на процес дослідження історії. Особливе місце в царині історичних пошуків посіла регіональна проблематика. Інтерес до історії рідного краю, міста, села, підприємства, вулиці, вузу - цілком природний, адже це часточка історії нашої Батьківщини. Актуальним на сьогодні є, також, гуманізація, персоніфікація історії.

Одними з перших звернулися до минувшини Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської у повосний період його ректори І. Д. Семенов та Г. П. Катренко¹. Свій внесок у дослідження історії інституту зробили й інші його ректори - А. І. Ніщой та Ю. І. Бєляєв². Джерельна база цих праць була досить вузька і опиралася зазвичай на опубліковані дослідження попередників. Ми задалися метою дослідити історію вузу через призму діяльності його ректорів, залучивши нові факти, виявлені у фондах Державного архіву Херсонської області.

Свої витоки Херсонський державний педагогічний інститут (із листопада 2002 р. - Херсонський державний університет) веде від Юрійського учительського інституту, заснованого у 1914 р. при добре знаомому Юрійському (Дерпгському) університеті. Перебіг подій Першої світової війни зумовив переїзд цих двох навчальних закладів у безпечніші регіони - восени 1917 р. університет перебрався до Воронежа, інститут - до Херсона.

Із жовтня 1917 по березень 1918 р. інститут працював у місті Херсоні під назвою "Юрійський учительський інститут"³. При П. Скоропадському вуз реорганізується в український Херсонський учительський інститут. У 1919 р. на підставі постанови Раднаркому України і наказу Херсонського губернського відділу народної освіти колишній Юрійський учительський інститут був залишений назавжди в місті Херсоні та реорганізований у Херсонський учительський інститут із 4-х річним терміном навчання. Діяльність учительського інституту продовжувалася, коли місто перейшло під контроль денікінців (серпень 1919 - лютий 1920 рр.).

У лютому 1920 р. інститут, у складі якого перебували історико-філологічний, фізико-математичний та природничо-географічний факультети, реорганізований у Херсонський інститут народної освіти (ХІНО)⁴. У відповідності до постанови Головпрофосвіти НКО УСРР при ХІНО, з осені 1921 р., відкрита кафедра українознавства і кафедра єврейської культури⁵. До 3-х попередніх приєднався позашкільний факультет. Нова реорганізація призвела до того, що студентів набору 1921 р. було зараховано на факультет соціального виховання, а студентів попередніх років прийому приписано до факультету профосвіти, що проіснував до 1924 р.

У 1924 р. інституту присвоєно ім'я Надії Костянтинівни Крупської, яке лишилося за вузом до реорганізації 1998 р. Щодо конкретної дати цієї знаменної події, то у публікаціях і в архівних документах виявлено супе-

речливі відомості. За однією з версій, за погодженням із Н. К. Крупською, почесне ім'я присвоєно вузу 23 квітня. Ця подія була урочисто відзначена під час Другого Херсонського окружного з'їзду рад наприкінці квітня 1924 р.⁶ За іншою інформацією, присвоєння імені відомої партійки приходить на 24 жовтня 1924 р.

У 1925–1926 та у 1926–1927 навчальних роках у вузі вийшли два томи “Учених записок”⁷.

Наказом ЦВК і РНК УРСР від 14 серпня 1930 р. ХІНО реорганізований в інститут соціального виховання із трирічним терміном навчання (у складі відділень: фізико-математичного, соціально-економічного, природничого і літературного), який, відповідно до наказу Народного Комісаріату освіти УРСР, першого вересня 1933 р. реорганізовано у Херсонський державний педагогічний інститут ім. Н. К. Крупської (ХДПІ) із чотирирічним терміном навчання (у складі 4-х факультетів). У червні-липі 1935 р. історичний факультет було переведено із Херсона до педагогічного інституту в м. Одесі, а факультет мови і літератури до Миколаївського педагогічного інституту⁸. У 1935–1936 навчальному році інститут мав у своєму складі два факультети: фізико-математичний і природничий. Із 1936–1937 навчального року відкрито географічний факультет, а з 1938–1939 навчального року – факультет мови і літератури. У 1940 р. опубліковано перший номер “Учених записок” Херсонського педінституту. 1941-й рік педінститут зустрів у складі факультетів: фізико-математичного, природничого, географічного, факультету мови і літератури (спеціальності – українська і російська мови та література). При педінституті, в період 1936–1941 рр., діяв вечірній учительський інститут із природничо-географічним, фізико-математичним і літературним факультетами⁹. За період із 1917 по 1941 рр. вуз підготував близько семи тисяч учителів на денній та заочній формах навчання. Його випускниками у довоєнний період були: професор Г. С. Васецький – директор Інституту філософії АН СРСР, українські письменники – Семен Сумний та Дмитренко¹⁰.

У 1944 р., після визволення Херсона від фашистських загарбників, інститут відновив свою роботу на п'яти факультетах: історичному, мов та літератури, фізико-математичному, хіміко-біологічному, географічному, а також двоєричного учительського інституту і заочного відділення. Із 1951 р. частина факультетів була реорганізована або передана до Сімферопольського університету і в складі ХДПІ, на той момент, залишилося три факультети: мови і літератури, фізико-математичний, природничий.

У відповідності до постанови Кабінету Міністрів України, у травні 1998 р., Херсонський державний педагогічний інститут припинив своє існування, змінивши назву і статус на Херсонський державний педагогічний університет. Комплексне дослідження матеріалів фонду 469 Держархіву Херсонської області дозволило нам підготувати до друку монографічне дослідження¹¹,

де на фоні діяльності вузу показано внесок в організацію навчально-виховного процесу особисто ректорів (директорів) – Івана Дмитровича Семенова (1945–1950)¹², Гаврила Прокоповича Катренка (1950–1958)¹³, Олександра Дмитровича Кузнєцова (1958–1962)¹⁴, Сергія Михайловича Семенова (1962–1965)¹⁵, Павла Єгоровича Богданова (1965–1975)¹⁶, Світлана Павловича Поліщука (1975–1986)¹⁷, Анатолія Івановича Ніцої (1986–1996)¹⁸, Юрія Івановича Беляєва (1996–1998)¹⁹.

Розвиток вищих навчальних закладів визначається не тільки економічною, політичною чи ідеологічною ситуацією у державі, але і діяльністю та особистими якостями їх працівників і, в першу чергу, – керівників. Тому нас зацікавила історія вузу під кутом зору розгляду особи ректора (директора) конкретного навчального закладу – Херсонського державного педагогічного інституту. Цим пояснюється інтерес до життєвого шляху та діяльності на посаді ректорів (директорів) конкретних осіб у проміжку 1945–1998 рр. (із відновлення функціонування інституту після війни до реорганізації в педагогічний університет). Ректори вузу не змогли б добитися визначних здобутків без багатотисячного колективу науково-педагогічних і технічних працівників та студентів. Поєднання неординарних особистих якостей ректорів і розкриття потенційних можливостей кожного працівника й студента, створили в історії міста та регіону той феномен, що впродовж багатьох десятиліть іменувався Херсонським державним педагогічним інститутом.

¹ Семенов І. Д. Херсонському педагогічному інституту 30 років // Владівірянська праця. – 1948. – 3 квіт.; Катренко Г. Херсонському державному педагогічному інституту – 40 років. – Нова Каховка, 1957. – 123 с.

² Ніцої А. І., Штенко Л. А. З історії розвитку ХДПІ і сучасні проблеми його науково-педагогічної діяльності // Сімдесят п'ять років науково-педагогічної діяльності ХДПІ. – Херсон, 1994. – 131 с.; Беляєв Ю. І. Херсонському педагогічному інституту – 80 // Рідна школа. – 1998. – №1. – С. 50–51.

³ Держархів Херсонської обл., ф. Р-469, оп. 4, спр. 11, арх. 1.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само, арк. 7.

⁸ Там само, арк. 2.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само, арк. 3.

¹¹ Сінкевич Є. Ректори Херсонського державного педагогічного інституту (1945–1998). Нарис історії і діяльності. – Херсон, 2002. – 110 с.

¹² Держархів Херсонської обл., ф. Р-469, оп. 11, спр. 765.

¹³ Там само, оп. 7.

¹⁴ Там само, оп. 9, спр. 348.

¹⁵ Там само, оп. 4, спр. 799.

¹⁶ Там само, спр. 809.

¹⁷ Там само, оп. 7, спр. 833.

¹⁸ Там само, спр. 699.

¹⁹ Там само, оп. 8, спр. 282.